

Այս մէկ քանի հատորներէն վերջը, ան հրատարակեց նաեւ ուսումնասիրութիւն մը «Աշխարհի Անարդարութիւն»-ի քառասնամեայ յորելեանին առթիւ. ուր նաեւ ցոյց կու տայ որ տակաւին չէ որոշած իր ճիւղը: Եւ յայտնի կ'ընէ որ ապագային կը պահէ յայտնութիւններ, նորութիւններ, եթէ բախտը ներէ իրեն քաջալերուած գործը առաջ տանելու: Այս վերջին երկովը ցոյց կու տայ յեղաշրջում մը. ուսումնասիրութիւն է գործը քննադատական վերլուծութիւնով ծանրաբեռնուած չէ. պարզ կը գրէ, յայտնի, պայծառ իր գաղափարները կը յայտնէ. տէրն է իր գրածին, հմտացած է իր ուսումնասիրած նիւթին մէջ:

Ա. Ահարոնեանի նկատմամբ՝ շատ եւ մանաւանդ թէ չափէն աւելի լաւատես մըն է. եւ ուրիշ կերպ կարելի չէր. քանի որ իր այդ ուսումնասիրութիւնը վիպա-

սանին յորելեանին առթիւ կը հրատարակուէր:

Աւագեան իր բազմաթիւ դատողութիւնները այս աշխատութեան մէջ շոյալած չէ, ժողովրդական մնացած է. ժողովուրդին համար գրած է զայն, որով շատ անգարդ ու վճիտ եղած է: Եւ սակայն Ա. Ահարոնեան քանի որ հայրենիքի ծաղիկներու բուրմէններով լեցուցած է իր գրականութիւնը, հարկ էր որ անոր պատշաճ պերճութեամբը գրուած ըլլար այդ ուսումնասիրութիւնը:

Աւագեան հաստատուն հիմերու վրայ կը բարձրացնէ իր գրական շէնքը. տակաւին այդ շէնքը աւարտած չէ. որով կարելի չէ ամբողջացնել իր դիմաստուերը: Վիպասանի, թէ քննադատի գրչով պիտի անմահանայ. ապագան պիտի վճռէ:

Հ. Ս. ԵՐԵՄԵԱՆ

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԻ ԿԱԶՄԱԽՈՐՈՒՄԸ

ՆԱԽՆԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆ ՖԻԱՄՄԻՆԿ ՆԿԱՐՁՈՒԹԵԱՆ

(Շար. տես բազմ. 1931, էջ 135)

Արեւելք նկարչութիւն՝ իմաստի արդի առումով, չէ ունեցած: Արեւմուտքինն է այդ:

Հելլէնները առաջին անգամ կեանքը իրապաշտի աննենգ աչքով դիտելու եւ զայն ձեւի ու գծի ամբողջ կենդանութեամբ պատկերացնելու նախասիրութիւնով. եւրոպական կերպընկալ նկարչութեան բերրի ապագան պայմանաւորող սաղմնային շրջանը տուին:

Արեւելքի հրապոյրը, իր ամբողջ կախարդային առասպելականութեամբ տիրա-

կան է դեռ: Արու հանճարի մը ձեռքը պէտք է պայմանադրական գծերու հոգեկան սլացումը կաշկանդող ու հին տեսութեան կապը փշրող: Այդ հանճարին մայրը եղաւ իտալիան՝ որպէս զի ճշմարիտ նկարչական արուեստի օրրանը ըլլայ:

Իտալական մշակոյթի մայրաքաղաքը Ֆլորենցէն, տասներեքերորդ դարուն ծնաւ Չիմապուէ եւ Տուչչոյ եւրոպական նկարչութեան նախակարապետները արեւելեան ուժեղ խմորով, որոնք երազանքի աշխարհին ժառանգաբար փոխանցող հմայքը կը

ջանան իր օրհասական շրջանին մատնել, ասպարէզ տալու համար (1335ին) այն առաջին եւ մեծ միատիպ նկարչին՝ Ճիոթթոյի, որ բառին մերօրեայ իմաստով, կերպընկալ նկարչութեան հիմնաքարը ու նոր տեսութեանց դարագլուխը պիտի ըլլար:

Միեւնոյն շրջանին, ապագային համար վճռական դեր ունեցող աւելի հեռու երկրի մը մէջ, տարբեր ըմբռնումով ու ցեղային տարբեր նկարչութեան գրով ուրիշ մեծ նկարչութիւն մ'ալ կը խմորուէր, իտալականին հետ ամբողջ եւրոպա-

ապագային շրթներու վրայ շրջելու հաւատքն ունեցող արուեստի շարք մը քրմամաններով որոնք ֆիլամինկ նկարչութեան անգերազանցելիութիւնը պիտի գային շեշտել իտալականին կողքին:

Վերջինը, րեքնիրի լայն ու ծաւալուն կիրառումով աֆրեսկոյի գիծն ու նկարագիրն ունեցաւ, հանդարտ ու մեղկ ցեղի մը հոգեկան մղումովը կաղապարուած: Իտալական նկարչութեան գեղեցկութեան զգացումը՝ գծի եւ գոյնի եղբայրական փոխադարձ ներդրամութեամբ:

ՐՈԺԵՐ ՎԱՆ ՏԷՐ ՎԷՏՏԷՆ. — Բրիտոս խաչէմ վար կ'առնեն (Մատրիտ)

կան դպրոցներու մայրն ըլլալու սահմանուած: Հիւսիսային տարրն էր այդ, երեք հողամասերու ցեղեր՝ ֆիլամինկ նկարչութիւնը կերտող ու երեքն ալ ֆիլամինկ նկարչութեան կերտողը:

Անկեղծ գործ մը համար նկարագրական է զինք ստեղծող ձեռքին, ու ձեռքը՝ անկեղծութիւնը գործին:

Ֆիլամինկ նկարչութիւնը իր սեղմ ու մանրանկարչային նկարագրով, հարազատ արտայայտութիւնն է հիւսիսային հոգին ու անոր նեղ տեսողութեան, մօտաւոր

թիւնն ունի, ֆիլամինկինը՝ գծի հարազատութիւնը: Երկուքին քով ալ գեղեցկութիւնը կատարելութիւն է, կատարելութիւնը անշուշտ ոչ միշտ գեղեցկութիւն:

Արուեստի մեծ գործ մը միշտ ալ եղած է հանճարներու քրտինքէն կաթած կաթիլը, հանճարը՝ կաթիլներու գեղեցկութիւնը, գեղեցկութիւնը՝ հոգիներու տիրական տարրը:

1. Պելճիբա, Հոլանտա եւ Պուրկանիա (Ֆրանսայի հիւսիսային կողմը):

Ու ֆիամմինկ նկարչութիւնը այս ամէնը շալակած, դարերու հսկայ եւ անհամեմատ ուսումը կ'ընէ տարրօրէն հասնելու իր վերածնունդին:

Խտալականը մինչդեռ ինքզինքը ուրիշներու պարտադրող իր արու կեցուածքը կը ստանայ շարունակական բայց կանոնաւոր աճումով մը: Չիմապուէէն սկսեալ իր վերելքի քայլը կ'առնէ գէպ ի ճիւղթոյ ու անկէ ալ վերածնունդ հասնելու համար օդի, լոյսի եւ գոյնի, արդի նկարչութեան ստնտուին՝ տասնըհինգերորդ դարու պարծանք՝ վեկտուրեան նկարչութեան:

Մինչ ֆիամմինկին մէջ այս վերելքը յանկարծական է, մէկ կամ երկու հանձարներու սլացքովն ստացուած. առանց զանոնք կանխող արուեստի ակնառու շրջաններու եւ կամ անոնց ապագան գուշակող նախավարպետներու ուղեգծին:

Գործ մը՝ որ ինքնին այս նկարչութեան վերածնունդը կազմելով անոր դերն ու ձգտումը նախորդ համեմատաբար ստուերում նկարիչներու անորոշութենէն դուրս կը հանէ, վառ էյք հանձարեղ եղբայրներուն զառնուկի բազմաթիւ (polittico) անհունօրէն գեղեցիկ շարադրութիւնն է:

Մոզայի ձորը, գետին երկայնքն ի վեր երկնցող նկարչական գեղազուարճ երեւոյթներու իր զգլխիչ պերճանքով կարծես նախախնամօրէն ծնաւ Ուպերոյ եւ Յովհաննէս վառ էյք տիտան եղբայրները, որոնք ֆիամմինկ նկարչութիւնը եղան:

Վառ Մանտեր Ուպերթոյի ծնունդը կը նշանակէ 1366ին: Յովհաննէս 20 տարի վերջ ծնած է. ճիշդ այն տարաբախտ շրջանին՝ երբ իրենց ծննդավայրը պատեւրագմի աւերը կու լար: Քիչ վերջ այլեւս հոն մնալու անկարելիութիւնը տեսնելով փոխադրուեցան Կանտ, ուր մնաց Ուպերթոն ցմահ:

Ասոր կը վերագրուին շատ մը նկարներ Եւրոպայի զանազան թանգարաններուն մէջ ցրուած. սակայն ոչ մէկ կարծիք գեռ իր կարծիքի հանգամանքը կորսնցուցած է: Իր շրջանին այնքան ուժեղ եւ շեշտակի ազդեցութիւն մը ունեցաւ ժա-

մանակակից ու նաեւ յաջորդ սերունդներուն վրայ որ առանց շօշափելի փաստի քերթիքով կամ նկարչական ըմբռնումով վաւերացնելու ջանքերը միշտ ալ մնացած են անհիմն:

Սակայն ամենակարեւորը որով նկարչութեան մէջ ֆիամմինկ նկարչութիւնը իր Եւր պիտի տար, յիշուած խորանի շարադրութիւնն է: Ուպերթոն Կանտի եպիսկոպոսին յանձնարարութեան վրայ զայն սկսաւ, բայց վաղահաս մահը դադրեցուց շարունակել տալու համար իր կրտսեր եղբոր՝ Յովհաննէսին, որ իշխաններու քմահաճոյքին տրամադրուած՝ հոս հոն կը շրջէր յանձնարարուած կենդանագիրները պատրաստելու համար:

Սոյն նկարը մեծ համբաւ ունի ներկայացուցած նկարչական բազմակողմանի արժէքներուն՝ եւ աստուածաբանական բարդ նիւթի մը դիւրահասկնալի մեկնաբանութեան համար:

Հոյակապ կառուցում: Իր սեռին մէջ առաջին ու գլուխ-գործոցը: Օղային հեռանկարը հմտալի ուսումնապետութիւն մը ունի, գծայինն ալ մօտաւորապէս ճիշտ (թէեւ քիչ մը կը տարբերի թոսկանացիներու ոճէն):

Կրօնական զգացումը խոր հաւատքի մը կնիքին տակ՝ կը սաւառնի իւրաքանչիւր իրի վրայ: Անթափանցելի խորհուրդի մը քողով պարուրուած՝ ու մանրանկարչական հիանալի մանրամասնութեան պահանջով աշխատուած այս նկարին մէջ կայ արտակարգ կենդանութիւն մը գէմքերու: Արտայայտութեան միօրինակութենէն խուսափող ակնյայտնի ճիգ մը դարուն ոգիէն որոշապէս անջատուող: Գուռաւորումը հպարտ եւ ազնուական ներդաշնակօրէն խմորուած:

Ֆիամմինկ նկարչութիւնը իր այս գլուխ-գործոցով, վարդապետական (dogmatique) եւ աստուածաբանական գաղափարներ արտայայտելու նախասիրութեամբ կը հաստատէ իր զգալապէս խորհուրդի ձգտումը, գերազանցելով իտալականը որ կը նախընտրէ ներկայացնել գաղափարօրէն պարզ

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՎԱՐ ԷՅԷ. — Ռուէմ դիւանապետը Տիրամօր առջիւ (Փարիզ, Լուվր)

դրուագներ, պատմական սրբազան մանրանցքեր ինչպէս, Տիրամայր, Ծնունդ եւն:

Ուպերթոն մեռաւ 1426ին: Իր աջ բազուկը՝ որ արուեստի հրաշալիքներ ստեղծեց, արկղիկի մը մէջ զետեղուած պահուեցաւ Ս. Պաւլոսի մայր դրան վրայ. որպէս կրօնքի եւ արուեստի մեծագոյն զօղը:

Իր շերտին վրայ սա երկար արձանագրութիւնը կայ կրօնական զգացումներով առլի.

«Զգուշացիր, ո՛վ դու անցորդ, որ այս

փոշին կը կոխոտես. ես ալ քեզի պէս էի, մինչ հիմա մեռած եմ, թաղուած հոս ինչպէս կը տեսնես: Ո՛չ խորհուրդներ, ո՛չ գիտութիւն, եւ ո՛չ ալ դեղեր զիս փրկեցին: Արուեստ, պատիւ, իմաստութիւն, մեծ հարստութիւններ՝ բոլորն ալ ունայն են երբ մահուան ճիրանները մօտենան: Ուպերթոյ վառ էյք է անունս, արդ որս մ'եմ որդերու: Անունի էի կենդանութեանս եւ նկարչութեան մէջ գերազանցօրէն պատուուած. ո՛հ գիտեմ թէ կարճ ժամանակի մէջ այս բոլորը պիտի ոչնչա-

նայ: Բայց դժուար որ արուեստը կը սիրէք, աղօթեցէք ինձ համար որպէս զի կարեւորամ Աստուծոյ երեսը դիտել: Հեռու կեցէք մեղքերէ, բարիին ձգտեցէք, որովհետեւ ուշ թէ կանուխ ինծի պիտի հետեւիք»:

Յովհաննէս աւելի հմուտ արուեստագէտ մըն էր, ըստ իրեն ժամանակակից Ֆրանսիայի: Եղբոր կիսատ ձգած շարադրութիւնը լրացնելէ վերջ ամբողջովին կը նուիրուի դիմանկարչութեան: Որուն մէջ իր տաղանդի մեծ արժէքը փաստեց: Չոր եւ շրուտ գծագրութիւն մը ունի, նկարագիր ցայտեցնելու սուղ արժէքով մը: Իր վրձինին տակ իրապաշտութեան հետգհետէ կերպարանաւորումը կը զգացուի ժամանակի պահանջին հաւատարիմ:

Յովհաննէս մեռաւ 1440ին: Երեք դար շարունակ իր յիշատակը տօնուեցաւ Ս. Տօնացիանոյ եկեղեցիին մէջ: Նոյնքան սքանչելի արձանագրութեամբ մը որուն մէջ հանձարի հիացումը եւ առաքինութեան ու հաւատաւորի դրուատիքը զիրար կ'ողջագուրեն:

Ֆիլամմինկ նկարչութեան զարգացման մէջ մեծ դեր ունեցաւ միութենական նոր եւ օգտակար դրութիւնը: Ժամանակի ընթացքին կազմաւորման կատարելութեան հասնելով, ժողովուրդի ձայնը եղաւ ու ժողովուրդի կեանքին վրայ այս օրուն մամուլին դերը ունեցաւ իր այլազան ու համաքաղաքացիական գործունէութեամբ:

Կը սկսի քրիստոնէութեան դարձի առաջին օրերէն, փոխադարձ օգնութեան քրիստոնէական գաղափարականէն ծնած:

Երիտասարդ ու խոստումնալից նկարիչները միջոցներ կը ստանային մեծ վարպետներն ուսումնասիրելու՝ եւ իբր հասու նութեան ապացոյց՝ քննութենէ մը վերջ իրենք ալ վարպետ (մաէստրօ) պսակուելու համար: Յետոյ, իրենց գործերը հաստատօրէն Աստուծոյ հովանաւորութեան տակ կատարելու հրապարակային խոստումով կը ստանային անգամի մը բոլոր պարտքերն ու իրաւունքները ամուսնանալու թոյլտուութեամբ:

Ժ. Դարու երկրորդ կէտին նկարչութեան առաջնութիւնը Մոզայի ձորէն կ'անցնի Լաքոյի ձորին:

Բոժէր վան Տէր վէյտենն է վրձինի յեղափոխականը: Իր ծննդավայրի գունաւոր արձանագործութեան տիրող ճաշակին ընտելանալով, կ'արմատանայ իր մէջ արձանային չոր գծագրութեան ճաշակը: Վառվռուն եւ ուժեղ գոյներու հակադրութիւններու (contraste) եւ իրերը արշալուսային պայծառութեամբ մանրամասն բայց յստակ ներկայացնելու նախասիրութեամբ:

Նկարչական արձանային կրթութիւնը տեղի տալով արձանային կառուցման՝ վրտարած են իր գործերէն զգեստներու մարմնոյ փափկութիւնը: Փայտի տպաւորութիւն մը՝ հեղուկ տարրերէն սկսեալ մինչեւ մարդ: Սակայն տրամադրի խառնուածքի տէր նկարիչ մը՝ իր գոյներութեան անհատականութեան եւ նրբութեան հմայքով գիտցաւ ժամանակակիցները իր արուեստին շուրջ հաւաքել, «քաղաքային նկարիչ»ի հանգամանքով մասնաւոր մեհնարներ վայելելով:

Վէյտեն իտալիոյ մէջ ամէնէն աւելի ծանօթ ֆիլամմինկ վարպետն է: Իր մէկ այցելութեան միջոցին Ֆլորանսայի պալատականներէն գտած մեծ ընդունելութեան փոխարէն տեղացի ու նաեւ Բիերոյ տէրա Ֆրանչեսքա նկարիչներուն իւզաւ ներկի րէքնիրը սորվեցուց, որոնք ափրիկայի անփոխադրելի հանգամանքովը անծանօթ կը մնային հայրենիքի սահմաններէն չհեռացող ֆիլամմինկ նկարիչներուն: Իրմէ ուժեղօրէն ազդուողներն են Մեւիլի, Պաշու եւ Տիւրէր (գերմանական դպրոց):

Հաւն Մեւիլի իր վարպետ՝ Վէյտենը գերազանցեց համբաւի մէջ, աշխարհի մէնէն աւելի ժողովրդական եւ ծանօթ նկարիչներէն մին դառնալով (որուն առումը աւելի խօսուն է քան իր իրական արժէքը):

Իտալիոյ մէջ, նոյն իսկ վերածնունդի շրջանին ցրուած Մեւիլիի գործերը մը-

տածել կու տան թէ ան ալ իր կարգին այցելած ըլլայ Իտալիա, հակառակ ժամանակագիրներու լռութեան: Սակայն իր գործերուն մէջ կարելի է նշմարել եւ ոչ իսկ ոճի այլապիման փաստ մը: Ան մնաց միշտ վան Լաք եղբայրներէ գծուած ֆիլամմինկ նկարչութեան ուղիին ամենահաւատարիմը:

Իր նկարչութեան յատկանիշներն են. — Նրբութիւն, շրջագծերու սիրունութիւն, լուսաստուկի լայն զանգուածներու պակաս (ֆիլամմինկ նկարչութեան մեծագոյն նկարագիրներէն մին) ու մօրթակոյ հաւրաստութիւն. ահա Մեւիլինկը:

Այս շրջանին դաշտանկարչութիւնը իբր արուեստի սեռ մը կը մտնէ ֆիլամմինկ նկարչութեան մէջ ու կը բռնէ կարեւոր տեղը մասնաւորապէս Մեւիլինկի վրձինին տակ:

Մինչ իտալական նկարչութեան կ'ընկերի ճարտարապետութիւնը, ամբողջ շարադրութեան ճարտարապետական գիծը տալու ցեղային յատկութեամբ:

Մայր բնութեան բանաստեղծական նրբութիւններն զգացող առաջին նկարիչը եղաւ Յովհաննէս վան Լաքը: Ու իրմէ վերջ յիշատակուելու արժանիներն են Պուլսի եւ Մեւիլինկ:

Պաշու, լոյսի բանաստեղծութիւնը զգացող՝ ու անոր մէջ ալ խմորուելով վերջապետաւոր ջուլցուցումներն առաջին անգամ փորձող՝ Լոքենի եւ Թոքենի նախագիծ-նկարիչը եղաւ:

Իսկ Մեւիլինկ յստակ ջուրերու նուազ իրապաշտ սիրահար մ'էր:

Գրեթէ բոլոր շարադրութիւններու խորը ջուրի խաղաղ նազանք մը կայ, եզերուած նոյնքան նազելի տեսարաններով: Թերեւս իր կեանքի մէկ մասը անցուցած ըլլայ ջրային տեսարանագեղ վայրի մը մէջ: Գոնէ այսպէս մտածել կը ստիպեն իր գործերուն խոր զգացումի մը շնորհը կրող թափանցիկ, նուրբ եւ համբերատար երկրային մասը, հեռանկարի որոշ ցեղայնութեամբ մը:

Իրմէ վերջ զիրար կը յաջորդեն շարք մը անուններ որոնք շատ քիչ՝ կամ ոչինչ ըսին իրենցմէ:

Քուլիքի Մասիսով կը փակուի հողին ու մայր սովորութեան կառուած ամենամաքուր ազգային նկարչութեան այս շրջանը, ֆիլամմինկ խորհրդապաշտութեան համբաւը յաւերժացնող նախնականներու յպոքոյ: Ազատ ասպարէզ տալու համար նոր ըմբռնումով եւ արտայայտուելու բոլորովին տարբեր ու համեմատաբար աւելի իրապաշտ նոր հոսանքի մը՝ որ ներշնչուած ու խանդավառուած վենետիկեան շուած ու խանդավառուած վենետիկեան նկարչութենէն, իր Բիպիլենցիով, վան Տիւրէրով ու Բիպիլենցիներով կը վերա-նորոգէ ազգային արուեստը տալով անոր իր դասական շրջանը:

(Շար.)

ՋԱՐԵՎ ՄՈՒԹԱՅԵԱՆ